

ANALI Zavoda za znanstveni i umjetnički rad u Osijeku	Sv. 23	Str. 157-172	Osijek, 2007.
	Primljeno na sjednici Razreda za društvene znanosti 10. listopada 2007.		

UDK:27-726.2Strossmayer,J.J.
27-772(497.5Đakovo)

Prethodno priopćenje

ANDRIJA ŠULJAK*

JOSIP JURAJ STROSSMAYER DUHOVNI PASTIR SVOJE BISKUPIJE

U ovom radu želim dati prikaz Strossmayerova pastoralnog djelovanja u prvim godinama njegove biskupske službe, odnosno u vrijeme koje je prethodilo i neposredno slijedilo njegovu političku aktivnost kao velikog virovitičkog župana. To je njegov veličanstven nastup u javnosti 1850. kod preuzimanja uprave biskupije, 1851. njegovo imenovanje za apostolskog administratora Katoličke crkve u Srbiji, prihvaćanje priključenja Hrvatskoj crkvenoj pokrajini na čelu sa Zagrebačkom nadbiskupijom, prvi pothvati na pastoralnom polju u biskupiji, dovođenje prvih redovnica u biskupiju, reformu odgoja i studija u Bogoslovnom sjemeništu. Otvaranje Konvikta sv. Bonaventure 1854. godine za odgoj i obrazovanje mladih bosanskih franjevacu te njegov prvi kanonski posjet ad limina 1859. papi Piju IX. i početak teškog pothvata spašavanja hrvatskog nacionalnog Kaptola u Rimu te, kao važan dio njegova pastoralnog djelovanja, njegova zauzetost za jedinstvo kršćana.

Ključne riječi: Pastoralna služba, novi lik svećenika, jedinstvo Crkve, ćirilometodska baština, marijanska duhovnost.

Josip Juraj Strossmayer postao je biskupom u svojoj 35. godini, a vodio je biskupiju 55 godina. Car Franjo Josip imenovao ga je na preporuku njegova predšasnika biskupa Josipa Kukovića, bana Josipa Jelačića i bečkih Hrvata 18. studenoga 1849. Papa Pijo IX., zbog svog prognaničkog boravka u Gaeti, potvrdio je carsko imenovanje tek 20. svibnja 1850. Svoje je imenovanje smatrao jedinom nagradom hrvatskom narodu za 1848. godinu.¹

Za biskupa ga je zaredio papinski nuncij u Beču, nadbiskup Michael Viale Prelà 8. rujna 1850. na blagdan Male Gospe u crkvi Sv. Elizabete. Ustoličen je za đakovačko-srijemskog biskupa u Đakovu na blagdan Sv. Mihaela, 29. rujna iste

* doc.dr. sc. Andrija Šuljak, Katolički bogoslovni fakultet u Đakovu Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, 31400 Đakovo, Petra Preradovića 17

¹ SMIČIKLAS, Tade, *Nacrt života i djela J. J. Strossmayera...*, JAZU, 1906., str. 8.

godine. Tom je prigodom održao svojim svećenicima i narodu svečano nastupno slovo, koje neki smatraju najljepšim njegovim govorom. U njemu je otvorio sebe i objavio svoje vizije i svoje planove pastirskog djelovanja.²

U njemu izražava zahvalnost nasljedniku sv. Petra i vrhovnoj glavi Crkve, papi Piju IX., što mu je pokazao povjerenje i podijelio mu biskupsku čast i službu. Iznosi da će biskupiju voditi i u njoj graditi duh slobode, bratstva i jednakosti, ali ne mačem nego duhom Kristova evanđelja. Ispovijeda zanosnom pjesmom svoju ljubav prema majci Crkvi, prema svom narodu i jeziku naroda. Poziva svećenike na suradnju te im navodi vrline dobrog svećenika: *solida scientia, tenera in Deum pietas, zelus domus Dei* i *orationis studium*, posebno naglašavajući ljubav prema domovini kao petu osobinu dobrog svećenika u malom narodu, kojemu je često svećenik i Crkva jedini oslonac.

Za moto svog pastirskog djelovanja uzeo je: *Sve za vjeru i domovinu*, a kasnije će tome dodati i *Prosvjetom k slobodi*.

Prvih deset godina biskupske službe otežane su političkom situacijom Bachova apsolutizma, ali to nije mladom biskupu smetalo da se sav posveti potrebama biskupije. Najprije se okrenuo sjemeništu i odgoju mladih svećenika te svećenicima u pastoralnom radu biskupije. Jednom će zgodom reći: "I sjemenište mladića ima se vremenom sve više i više razvijati, jerbo nam je svima dobro pamtiti, da današnje vrieme i današnja naobraženost neizmjereno važne i teške zadaće svećenstvu namiče. Nutarnji pojam svećenstva i sveto zvanje gotovo zahtjeva, da svećenik i znanjem i kriepošću i ljubavlju i požrtvovnošću uvijek prednjači. Blago si ga narodu, koji svećenstvo posjeduje, koji ovu nuždu živo osjeća i prema njoj svoj rad i posao udesi. U zao čas pako narodu, gdje se svećenstvo ne uztručava u neznanju i nehaju čamiti tako, tako da o njem svatko reći može: primi novissimi."³

Zato ubrzo u filozofsko-teološki studij u svom Đakovu uvodi – uz latinski i grčki jezik te njemački, a po želji i francuski i talijanski – studij hrvatskog jezika, povijesti s posebnim naglaskom na domaću povijest te patrologiju da bogoslovi imaju bogato vrelo duhovnih saznanja. U pripremama za ćirilometodske jubileje 1862. uveo je i studij staroslavenskog jezika i glagoljice, a prvi mu je profesor bio Fran Kurelac. Strossmayer je bio vrlo prisutan u sjemeništu, a napose je bio prisutan kod ispita te se o njemu i danas pripovijedaju razne anegdote. Bio je zahtjevan prema bogoslovima, ali i prema odgojiteljima i profesorima.

² CEPELIĆ, Milko – PAVIĆ, Matija, *Josip Juraj Strossmayer biskup bosansko-đakovački i sriemski god. 1850. – 1900.*, Zagreb, 1900. – 19004., str. 45. – 59.

³ Isto, str. 80.

Sjemenišnu je zgradu u Đakovu više puta obnavljao i dograđivao, a imao je pripremljene i nacрте za njezinu temeljitu obnovu i stilsko obogaćenje.⁴

U Đakovo je 1854. primio i bogoslove bosanskih franjevacа, izgradio im Konvikt sv. Bonaventure te su u njegovoj blizini oni sa svojim redovničkim poglavarima živjeli i rasli preko 20 godina, sve do 1876. godine, dok ih austro-ugarska politika na zahtjev Francuske nije maknula iz Đakova i otpremila u Ostrogon, u sjedište mađarskog primasa, da budu pod njegovim direktnim nadzorom. No oni su se vrlo brzo razbježali iz Ostrogona.⁵

Odmah se počeo obraćati svećenicima i vjernicima svojim pastoralnim pismima. Posebnu je skrb posvetio pastoralnim svećenicima; pozivao ih na duhovnu obnovu, duhovne vježbe i proljetne i jesenske korone. Za svećenike će 1873. pokrenuti i biskupijsko glasilo *Glasnik biskupija bosanske i sriemske*, da budu u svemu informirani, ali i da se sami uključuju u literarni i teološko-duhovni rad. Nabavio je krajem 1880. godine i biskupijsku tiskaru, koja će razviti i izdavačku duhovnu djelatnost. Njegov Glasnik izlazi i danas pod imenom *Vjesnik Đakovačke i Srijemske biskupije* te je kod nas najstarije crkveno glasilo s kontinuiranim izlaženjem.

Osvremenjuje administrativno uredovanje po župama, zahtijeva uredno vođenje župnih knjiga, napose matica. Zahtijeva redovnu liturgijsku službu vjernicima, redovno propovijedanje i katehizaciju djece i mladeži.

Apostolski administrator Katoličke crkve u Srbiji

Na preporuku bečkog nuncija Michaela Viale Prelà, već 1851. godine imenovan je biskup Strossmayer za apostolskog administratora Katoličke crkve u Srbiji.⁶ Naime, malobrojni su katolici u Srbiji bili pod jurisdikcijom Kongregacije za širenje vjere – de Propaganda fide, a za njih se brinuo odlukom pape Grgura XVI. (1831. – 1846.) nikopoljski biskup Josip Marija Molajoni. No to nije bilo sretno rješenje. Kako je Austrija bila protektor kršćana na tom području, nuncij je smatrao da će biti bolje rješenje ako Strossmayer kao austrijski podanik preuzme tu dužnost na sebe. Jedva je navršila godina od preuzimanja Bosansko-đakovačke i srijemske biskupije, a biskup Strossmayer preuzima skrb i za Katoličku crkvu u Srbiji.

⁴ Isto, str. 80. – 88.

⁵ Isto, str. 710. – 720.; usp. i PAVIĆ, M., *Biskupsko sjemenište u Đakovu 1806. – 1906.*, Đakovo, 1911., str. 267. – 280. te KARAMATIĆ, Marko, *Biskup Strossmayer i školovanje bosanskih franjevacа u Đakovu (1853. – 1876.)* u *Diacovensia*, III. (1995.)1, str. 201. – 209.

⁶ Isto, str. 184. – 185.; usp. i WAGNER, Vjekoslav, *Povijest Katoličke crkve u Srbiji u 19. vijeku*, u *Bogoslovska smotra*, Zagreb, 1933./33.

Njegov položaj apostolskog administratora Katoličke crkve u Srbiji bio je vrlo težak. Austrija je uživala povijesno pravo protektora na katoličkim vjernicima u Osmanlijskom carstvu⁷ i posebno je držala do tog prava u ovim istočno balkanskim prostorima, gdje joj je napose, i zapravo najviše, bilo stalo do političkog utjecaja. Zato je nerado primila Strossmayerovo imenovanje, najprije kao biskupa, a kasnije i kao političkog protivnika. Srbija je opet kao mlada nacionalna pravoslavna država također nerado vidjela katoličkog biskupa, i to još i podanika austrijskog carstva, kao duhovnu glavu strane Crkve na svom teritoriju i nad svojim podanicima.

Strossmayer je od početka nastojao biti u dobrim odnosima s nositeljima vlasti, napose s knezom, odnosno s kraljem, pa i crkvenim vlastima koristeći svoje južnoslavenske i sveslavenske ideje i simpatije. Zato je već 20. listopada 1851. uputio pismo knezu Aleksandru Karađorđeviću u kojem mu javlja da mu je Sveta Stolica povjerala pastoralnu skrb za katolike u Kneževini Srbiji i obećava da će, čim mu to zdravlje dopusti, s radošću osobno posjetiti svoje vjernike i njegovo kneževsko dostojanstvo.⁸

Svoje imenovanje javlja istog dana i srpskoj vladi i preporučuje joj povjerenje mu vjernike katolike u Kneževini Srbiji,⁹ zatim obavještava o tome i austrijskog generalnog konzula u Beogradu potpukovnika Teodora Radosavljevića i tadašnjeg katoličkog misionara u Beogradu fra Tiburcija Tkalčeca.¹⁰

Strossmayer nikad nije dobio odgovor na svoja pisma upućena knezu i srpskoj vladi. Čini se da nisu bili zadovoljni načinom ovog imenovanja. Nisu uopće bili pitani te je to za njih bila povrjeda državnog suvereniteta.¹¹

Ipak, već iduće godine u svibnju 1852. Strossmayer je posjetio Beograd uz odobrenje ministarstva inozemnih poslova, obavio službene posjete, napose beogradska katoličku zajednicu te tom prigodom krizmao 40 katolika. Biskup je lijepo dočekan, ali bilo je i nekih protokolarnih poteškoća.

Kod tog je prvog posjeta Strossmayer pokušao kod kneza Aleksandra dobiti slobodu djelovanja Katoličkoj crkvi u Srbiji. Naime, katolički vjernici većinom su bili austrijski podanici te kao takvi nisu mogli uživati slobodu vjeroispovi-

⁷ To je stekla mirovnim ugovorima s Turskom u Beču 1615., u Carigradu 1681., u Sr. Karlovcima 1699., u Požarevcu 1718., u Beogradu 1739. i u Sistovu 1791. To je pravo Austrija zadržala i u Srbiji i nakon Berlinskog ugovora.

⁸ ŠIŠIĆ, F., *Josip Juraj Strossmayer, Dokumenti i korespondencija*, I, JAZU, Zagreb, 1933., str. 184. – 186.

⁹ Isto, str. 189.

¹⁰ Isto, str. 190. – 191.

¹¹ WAGNER, V., *Nav. dj.*, u BS XXII (1934.) 1, str. 22.

jesti. Tek 1853. dobivaju pravo na svoje groblje, slobodu obavljanja pokopa te podjeljivanja bolesničkog pomazanja, ali samo teoretski. Ipak, to je bio početak priznanja katoličke crkvene zajednice. I doista, u jesen te iste godine izdan je zakon o slobodnom ispovijedanju vjere nepravoslavnih vjernika.¹²

Međutim kad je biskup vidio tekst zakona, vrlo nezadovoljan njime dostavlja ga nunciju u Beč, a ovaj Svetoj Stolici u Rim. Početkom 1854. nuncij je naredio biskupu da prema odredbi Svete Stolice zbog tog zakona uloži protest kod srpske vlade. Biskup to učini 24. ožujka iste godine, a učinio je to vrlo obazrivo, naglasivši napose neprihvatljivost nekih članaka. Obrazložio je da zapravo ti zakoni i ne daju nikakve slobode Katoličkoj crkvi jer postavljaju uvjete koji čine iluzornom slobodu ispovijedanja vjere.¹³

Biskupa je posebno pogodila točka 2. II. zakona koja se odnosila na mješovite ženidbe i određivala da će pred zakonom biti smatrane valjanima samo one mješovite ženidbe koje su sklopljene pred pravoslavnim svećenikom i uvedene u pravoslavne župne knjige, a djeca iz takva braka mogu biti krštena samo u pravoslavnoj crkvi. Smetala su mu i druga ograničenja katoličkim svećenicima u vršenju njihove pastoralne službe.

Strossmayer nikada nije dobio odgovor na uloženi protest. Štoviše, srpska vlada zauzima odriješitiji stav prema Strossmayeru i stupa u vezu s bosanskim vikarom, biskupom fra Marijanom Šunjićem u Bosni i fra Martinom Nedićem, provincijalom Bosne Srebrene. Žele da bosanski vikar i bosanski franjevci kao podanici Porte preuzmu pastoralnu skrb nad katolicima u Srbiji te da isposluju kod Svete Stolice da se katoličkom svećeniku u Beogradu i biskupu Strossmayeru kao austrijskim podanicima oduzme pravo na njihovu službu u Srbiji. Obećali su da će bosanski svećenik kojeg pošalju dobiti besplatni stan i državnu plaću te da će smjeti primati i prilhode od svojih vjernika.¹⁴

Biskup Šunjić o tim je prijedlozima srpske vlade obavijestio nuncija u Beču i Strossmayera u Đakovu, a i austrijski generalni konzul u Beogradu o toj namjeri srpske vlade obavještava biskupa Strossmayera, koji je bio i ožalošćen i ogorčen što ga srpska vlada smatra strancem i Austrijancem.¹⁵

¹² Isto, BS XXI (1933.) 4., str. 299.

¹³ Bisk. Arh. Đakovo, br. 250 i 376/1854.

¹⁴ "Praviteljstvo srpsko puno pravo ima nedati, da nadležnij stranij sveštenik kao što je više imenovanij konzulamij, a isto tako i stranij biskup duhovnu vlast u Srbiji ima, kao što čujemo, da <<<gjakovačkij Biskup takovu sebi prisvaja, jer on je Biskup Austrijskij, a Srbija nije Austrijska, no Portina Provincija, pa nikoim načinom nemožemo dopustiti, da se strane vlasti i strani sveštenici u verozakona dela u Srbiji protivu svakog reda mešaju" (WAGNER, V., *Nav. dj.*, BS XXI (1933.)1, str. 8. – 9).

¹⁵ Bisk. arh. Đakovo, br. 361/1855; usp. i WAGNER, V., *Nav. dj.*, BS XXI (1933.) 1, str. 9.

Tada je počelo i raslojavanje katolika u Srbiji, odnosno u Beogradu. Jedni su se počeli smatrati srpskim građanima, a drugi austrijskim. Oni koji su se osjećali srpskim građanima, najvjerojatnije na inicijativu srpske vlade, odluče osnovati svoju crkvenu zajednicu i obrate se vladi da im pomogne podići vlastitu crkvu. Naime, do tada je jedina crkva u Beogradu za katolike bila ona u austrijskom konzulatu. To nije bilo na zadovoljstvo srpske vlade. Zato je vlada odmah pristala na inicijativu te grupe katolika i postavila uvjet da svećenik mora biti srpski državljanin. Biskup Strossmayer nije bio za takvo rješavanje vitalnih problema katolika u Beogradu i uopće u Srbiji jer bi to stavilo katoličkog svećenika u potpunu ovisnost o vladi, osobito kad je trebalo rješavati vitalne probleme poput pitanja mješovitih brakova.¹⁶

Sljedeće su 1856. godine crkvice i mali stan za svećenika bili gotovi. Srpska vlada zatražila je da se imenuje svećenik. Austrijski je konzul predložio tadašnjeg misionara u Beogradu Edmunda Bocskora. No on se nije htio prihvatiti te službe jer je crkvice bila izgrađena u turskom dijelu grada i Turci su bili vrlo ogorčeni na takvo rješenje.¹⁷

Katolička crkvena zajednica nije prihvatila tu crkvicu i stan za svećenika nego je ona dodijeljena upravo tada formiranoj protestantskoj zajednici. Katolici se 1861. ponovno obraćaju knezu Mihajlu moleći pomoć za gradnju crkve. Bilo je to prigodom vijesti o preseljenju austrijskog konzulata u nove zgrade te su htjeli iskoristiti prigodu da odvoje katoličku crkvu od konzulata. Obnovljen je ponovno spor između katolika srpskih građana i katolika s austrijskim državljanstvom.

Zanimljivo je da je srpska vlada više kontaktirala s katoličkim misionarom u Beogradu nego s biskupom Strossmayerom. Tu je srpska vlada otkrila razlog svog ignoriranja biskupa Strossmayera. Ne dopušta da se Strossmayer naziva apostolski namjesnik Biskupije beogradske i smederevske u Kneževini Srbiji. Ako bi se taj naziv prihvatio, pripadale bi mu sve počasti kao svim biskupima u Srbiji te bi imao pravo utjecaja i u političkom smislu, a to ne mogu dopustiti austrijskom podaniku. To bi, nadalje, utjecalo i na rast broja katolika u kneževini. Ali ako moraju prihvatiti austrijskog biskupa, prihvatit će Strossmayera kao najprihvatljivijega, uz uvjet da dokaže da je imenovan od Svete Stolice, ne pod naslovom beogradsko-smederevskog biskupa nego za administratora katolika po cijeloj Srbiji.¹⁸ Ne postoji odgovor biskupa Strossmayera na taj zahtjev srpske vlade.

¹⁶ Isto, br. 733/1835.

¹⁷ Isto, br. 125/1856.

¹⁸ WAGNER, V., *Nav. dj.*, str. 11. – 12.

Biskup je tih godina dva puta posjetio Beograd, i to 1863. i 1865. godine. Nema podataka kako je primljen kod kneza, a ni kako je dalje posredovao među podijeljenim katolicima.

Moram istaknuti da se Strossmayer nije ograničio samo na beogradske katolike. Nastojao je otvoriti misijske postaje (župe) i u unutrašnjosti Srbije. Prva je takva misijska postaja otvorena u Majdanpeku, gdje su radnici u rudniku bili uglavnom katolici. Strossmayer im je slao katoličkog misionara iz Beograda, a 1857. i sam Strossmayer u pratnji austrijskog konzula i nekoliko uglednijih Srba posjećuje Majdanpek te je tom prigodom krizmao 146 katolika. Iz izvještaja nakon krizme saznajemo da je u Majdanpeku živjelo 454 katolika, 85 katoličkih parova, 4 mješovita bračna para i 66 školske djece. Od njih je samo 24 pohađalo srpsku školu.¹⁹ No ubrzo je došlo do zatvaranja rudnika i raspuštanja radnika pa ponovne obnove i rudnika i misijske postaje – ovaj puta djelovanjem misijskog francuskog društva iz Lyona, koja je na žalost neugodno završila. Naime, francuski misionar Esprit Dalton nije se pokazao vrijedan za tu službu – pronevjerio je povjeren mu novac lyonskog misijskog društva i nestao iz Srbije. Strossmayer na molbu uprave rudnika šalje bosanskog franjevca fra Marka Bošnjaka, ali on nije tamo ni stigao jer je rudnik ponovno bio zatvoren. Tako je misijska postaja Majdanpek, na žalost, bila kratkoga vijeka.²⁰

Moram spomenuti i dobre odnose kneginje Julije, supruge kneza Mihajla Obrenovića, s biskupom Strossmayerom. Kneginja je kao katolkinja redovito posjećivala katoličku crkvu u austrijskom konzulatu. No s vremenom joj je zbog njezina položaja postalo nezgodno da kao srpska kneginja ide u crkvu u strani konzulat. Zato se obratila biskupu Strossmayeru moleći dopuštenje da može kod sebe urediti privatnu kapelu te da beogradski misionar smije nedjeljom i blagdanom uz svoju misu za vjernike služiti i misu u njezinoj kućnoj kapeli. Biskup dopusti, ali da pravoslavni vjernici ne bi krivo shvatili biniranje katoličkog svećenika, predloži joj da joj osigura drugog svećenika kojeg će on poslati kao pomoćnika beogradskom misionaru. Kneginja prihvati njegov prijedlog, obeća i uzdržavanje tog svećenika te uskoro, još iste 1860. godine, dođe u Beograd kao dvorski kapelan svećenik Julije Robert Thurmayer.²¹

Međutim, već krajem 1860., jer je kneginja Julija napustila Beograd, Thurmayer bude razriješen dužnosti dvorskog kapelana, a biskup ga imenuje beogradskim misionarom, umjesto Edmunda Bocskora. Kad se 1864. vratila u Beograd, kneginja Julija ponovno je od biskupa zamolila svećenika i Strossmayer

¹⁹ Bisk. Arh. Đakovo, br. 724/1857.

²⁰ WAGNER, V., *Nav. dj.*, BS XXI (1933.) 1, str. 14. – 15.

²¹ Isto, str. 15. – 16.

joj imenuje zemunskog franjevca o. Kalista za kućnog kapelana. No već iduće godine kneginja definitivno napušta Beograd.²²

Nova će situacija nastati krajem 1860-ih i 1870. godine kad se bude održavao Prvi vatikanski koncil. Tada je sve zastalo.

Strossmayer će poslije Koncila sve više shvaćati da se pitanje Katoličke crkve u Srbiji može riješiti jedino konkordatom između Svete Stolice i srpske vlade. Nastavit će otvaranjem misijskih postaja u unutrašnjosti Srbije, napose kad bude u Srbiju doveo talijanskog misionara Cesarea Tondinia. Na kraju stoljeća doći će do sukoba između biskupa Strossmayera i Kongregacije za širenje vjere – de Propaganda fide, na čijem je čelu poljski kardinal Ledochowsky. On će biti veliki zagovornik problematičnog poljskog misionara u Nišu Wilibalda Czoka koji je došao u žestoki sukob s biskupom Strossmayerom. Imajući protiv sebe srpsku vladu, bečki dvor i Kongregaciju za širenje vjere, Strossmayer će se pred kraj stoljeća zahvaliti na službi apostolskog administratora Katoličke crkve u Srbiji. Uspio je u tome što je započeo organiziranje katoličkih vjernika i izvan Beograda te što je započeo rađanje samostalne Katoličke crkve u Srbiji s vlastitom hijerarhijom i s pravnim položajem u pravoslavnoj srpskoj državi.

Uspostava Hrvatske crkvene pokrajine

Na početku Strossmayerove biskupske službe dogodio se vrlo važan događaj za Katoličku crkvu u Hrvatskoj. Naime, sve do 1852. godine Katolička je crkva u Banskoj Hrvatskoj bila uključena u crkvenu organizaciju Katoličke crkve u Ugarskoj, i to tako da je Zagrebačka biskupija od svog utemeljenja (1094.) bila u sastavu metropolije u Kaloči, a Bosansko-đakovačka s cijelom Bosnom od 1247. godine. Srijemsku je biskupiju i obnovio (1229.) kaločki nadbiskup Ugrin i priključio je svojoj metropoliji.

Zagrebački biskup Juraj Haulik i ban Jelačić uspjet će 1852. izdvojiti Zagrebačku i Đakovačku biskupiju iz Kaločke metropolije, odnosno iz mađarske crkvene organizacije, i uzdići Zagrebačku biskupiju na čast nadbiskupije i formirati hrvatsku metropoliju, Hrvatsku crkvenu pokrajinu u čiji je sastav ušla Đakovačka ili bosanska i Srijemska biskupija te Senjska biskupija i grkokatolička Križevačka biskupija. Bio je to uistinu povijesni događaj. Strossmayer je bio oduševljen tim uspjehom. Od tada više nije odgovarao na službenu poštu mađarskog primasa koji se nije mirio s tim činom te je i dalje želio voditi i organizirati crkveni život i u Hrvatskoj. Zanimljivo je kako je biskup Strossmayer odvajao tu poštu i ona se čuva u posebnom svesku u Biskupijskom arhivu u Đakovu, i to s naznakom samog Strossmayera: *Na mađarsku poštu ne odgovaramo.*

²² Isto, str. 16.

Pastoralno djelovanje u duhu marijanske pobožnosti

Prvi velik događaj koji su zajedno i vrlo složno organizirali i proslavili u Zagrebačkoj metropoliji bila je najava i proslava proglašenja dogme bezgrješnog začeca Bl. Dj. Marije, koju je 8. prosinca 1854. godine definirao papa Pijo IX. bulom *Ineffabilis Deus*.²³

To potvrđuje njegovo pastirsko pismo kojim najavljuje taj događaj i obrađuje ga svećenicima i svojim vjernicima. "Javljam vam, sinovi i braćo draga, veliku radost u Gospodinu, jer je evo zajednički svih vjernika Otac i Pastir veliki Svećenik Pijo IX. nauk o bezgrješnom Začecu B. D. Marije proglasio dogmatom, te stalnom vjerom, izjavom svog nepobitnog ugleda, svima u Crkvi Božjoj predložio da ga odsele vjeruju. Presretni taj događaj, koji se tako slaže sa našim željama i pobožnošću, javit ćete vjernom puku, povjerenom Vašoj brizi, na svetkovinu Naviještenja B.Dj.M..."²⁴

Poziva svećenike da potiču puk na sve veću pobožnost prema Majci Božjoj te da promoviraju bratovštine s pobožnošću prema Mariji. Završava riječima koje odaju iskrena čovjeka Crkve, a možda se i pribojavao da bi taj čin pape Pija IX. mogao uzburkati duhove u Katoličkoj crkvi u kojoj su u to doba bile naglašene dvije struje: konzervativna, na čelu s Papom, i ona liberalno-katolička, kojoj je prilično bio sklon i sam Strossmayer: "... preporučamo ovu pobožnost pastoralnim konferencijama, da kao u svemu tako i u ovoj stvari uznastoje, koliko je moguće više, da to bude na dobro katoličkom jedinstvu i slozi."²⁵

Svoje je pastirsko pismo dopunio uputama kako proslaviti proglašenje dogme. Određuje da to mora biti najsvečanije i liturgijski i pučki, i to neka bude kroz cijelu osminu te taksativno nabraja točke programa za pojedine dane. Slavlje posljednjeg dana neka završi svečanim "Tebe Boga hvalimo".

Naveo sam taj događaj jer je to bilo potpuno u dogovoru i usklađeno s novim hrvatskim metropolitom nadbiskupom Jurjom Haulikom, ali i zato što je bilo nekih glasova kod nas da se Strossmayer protivio proglašenju i te dogme. To apsolutno ne stoji. Ali sam naveo i zato što je to početak naglašavanja pobožnosti prema Majci Božjoj u pastoralnom djelovanju biskupa Strossmayera. U daljnjem će radu poticati svećenike da u crkvama podižu oltare u čast Majci Božjoj, nabavljaju njezine slike, osnivaju pobožna društva koja promoviraju pobožnost prema Majci Božjoj, propagiraju moljenje Marijine krunice. Sam će svojoj kate-

²³ *Okružnice od god. 1854., br. 146/1855.*, Biskupijski arhiv u Đakovu.

²⁴ SPILETAK, Andrija, *Strossmayer i pape*, Đakovo, 1934., str. 17. – 22. te ŠULJAK, A., *Kult Majke Božje u pastoralnom djelovanju biskupa J. J. Strossmayera*, u *Diacovensia*, 1, 1993., str. 112. – 113.

²⁵ SPILETAK, A., *Nav. dj.*, str. 20. – 21.

drali dati vidljivi pečat te pobožnosti. Njezin se lik u katedrali, od pročelja do biskupova nadgrobnog spomenika, pojavljuje 23 puta.

Obnovio je ili utemeljio uz mnoštvo marijanskih crkava tri glavna marijanska svetišta – u Aljmašu, Ilači i Petrovaradinu – Tekije. Tako je u katoličkom duhu biskupiju prožeo marijanskom duhovnošću.

Razni pothvati na pastoralnom polju

Njegovo je pastoralno djelovanje od početka željelo duboko zahvatiti običnog vjernika. Zato će pozivati na osnivanje pobožnih udruga – bratovština. Ubrzo će ih niknuti po cijeloj biskupiji cijelo mnoštvo. On je posebno preporučivao bratovštinu Presv. Oltarskog Sakramenta, koja je naglašavala euharistijsku duhovnost, a već 1855. osnovano je Društvo katoličkih žena za skrb i pomoć siromašnoj djeci i bolesnima. Neki u tom društvu vide kod nas preteču Crvenog križa.

Da bi biskupiju duhovno oživio, organizira po župama pučke misije i duhovne obnove za vjernike koje su vodili najprije isusovci, a kasnije dominikanci kao pučki misionari.

Već 1851. godine započinje svoje pastirske pohode po župama. Prvi je bio na redu njegov rodni grad Osijek sa svoje tri župe. Zatim je zaredao po ostalim dekanatima i župama biskupije. Osobno će obići sve župe, njih gotovo sto, od 5 do 10 puta, a za vrijeme svoje biskupske službe imao je i šest pomoćnih biskupa.

Od početka svoje biskupske službe planirao je gradnju nove katedralne crkve. Tu su mu ideju ostavili njegovi predšasnici, đakovački biskupi koji su čak pripravili i lijepu svotu novca, ali i građevinskog materijala. Jedan je od njih čak i imao izgrađene nacрте za nju. No nedostajalo im je hrabrosti za taj posao. Danas kažemo da je dobro što je nisu izgradili jer ne bismo imali velebnog Strossmayerova hrama kojim se sada ponosimo.

Godine 1853. Strossmayer u pratnji svog životnog prijatelja Mate Topalovića polazi na put po Europi, napose Njemačkoj i Češkoj. Želi naći nadahnuća u europskim crkvama i naći prikladne graditelje i umjetnike za svoju katedralu. Želio je da to zdanje bude na europskoj i kršćanskoj razini, djelo vrhunskih umjetnika, ali građeno za našeg čovjeka. Želio je ovdje, na granici zapadnog kršćanstva, pravoslavnim crkvama Istoka dostojno prezentirati ljepotu katolicizma. Katedralu će početi graditi 1866. godine, a dovršit će je 1882.

U biskupiju je 1856. doveo prve aktivne redovnice da se brinu za odgoj i izobrazbu ženske mladeži. Već je njegov prethodnik biskup Josip Kuković

započeo graditi samostan u Đakovu za Milosrdne sestre sv. Vinka Paulskog koje su krajem 1840-ih na poziv biskupa Jurja Haulika došle u Zagreb. Strossmayer je samostan dovršio i predao ga redovnicama. One su ipak napustile Đakovo, a 1866. u Đakovo dolaze Milosrdne sestre sv. Križa iz Švicarske i tu ostaju do danas s bogatim i mnogovrsnim svojim djelovanjem, ne samo u Đakovačko-bosanskoj i srijemskoj biskupiji nego po cijeloj Hrvatskoj, pa i šire.

Hrvatski Gostinjac i Kaptol sv. Jeronima u Rimu

Više se godina spremao poći u crkvenim zakonom propisan službeni posjet Rimu i papi Piju IX. Ostvario je to tek 1859. godine. Tom je prigodom Svetoj Stolici podnio svoje izvješće o svom radu i o stanju povjerene mu biskupije, ali i svoje nove planove i vizije.

Odsjeo je u Gostinju sv. Jeronima. Uz izvješće o stanju povjerene mu biskupije, zahvatio je i u život te vjekovne nacionalne ustanove. Biskup Strossmayer već je u prvim godinama svoje biskupske službe uvidio važnost Kaptola i Bratovštine sv. Jeronima u Rimu. U njemu je vidio neiscrpno vrelo katoličke vjere i čiste evanđeoske istine pod okriljem Apostolske Stolice, ali u njemu je vidio i vrata u kršćanski i europski svijet. Zato je kod prvog svog pohoda *ad limina* papi Piju IX. svratio pozornost na tu važnu povijesnu baštinu.

Najprije se detaljno informirao o toj nacionalnoj ustanovi. Tamo je zatekao svog životnog prijatelja, mladog Franju Račkog, koji je u to vrijeme istraživao povijesne dokumente u vatikanskim arhivima. Od njega je saznao za probleme, napose za Kaptol. Problem su bili sami kanonici. Naime, neki od njih nisu bili prikladni za ta zvanja, pogotovo kad se ocjenjuje s nacionalnog gledišta. Neki su bili previše talijanizirani i nije im bilo do hrvatskih interesa u Rimu. Drugi su veliki problem bili nedostatna materijalna sredstva potrebna za život osoblja i održavanje same zgrade. Iz toga je proizlazila neostvarivost vjekovne želje da se uz te ustanove otvori kolegij za mlade studente iz domovine koji bi na rimskim učilištima studirali crkvene znanosti i nakon završetka studija u domovini djelovali u zdravom katoličkom duhu.

Zato je 1. svibnja 1859. utemeljio Zakladu od 20.000 forinti za Kaptol sv. Jeronima u Rimu.²⁶ Strossmayer je upravo u Kaptolu sv. Jeronima vidio srce i dušu nacionalnih rimskih ustanova, te nacionalne povijesne baštine neprocjenjive vrijednosti za hrvatski narod. Zato je smatrao da upravo Kaptol treba spasiti, i to i financijski i nacionalno. Ako Kaptol bude ekonomski i u nacionalnom duhu obnovljen i ožvjljen, i željeni će zavod za studente iz domovine biti ostvariv.

²⁶ Originalni je dokument pohranjen u Biskupijskom arhivu u Đakovu; usp. ŠIŠIĆ, F., *Josip Juraj Strossmayer, dokumenti i korespondencija*, I, JAZU, Zagreb, 1933., str. 416. – 418.

Prva je i glavna svrha donacije bila poboljšanje plaća kanonika, ali je donator Strossmayer primjenu vezao uz određene uvjete:

1. Za kanonike se moraju birati osobe svećeničkog duha, odane Crkvi i Svetoj Stolicu. Moraju biti rodom iz Hrvatske, Dalmacije, Slavonije i Bosne, moraju biti hrvatske narodnosti i dobro poznavati hrvatski jezik. Odlučujuću riječ u njihovu izboru moraju imati domaći biskupi. Kad bude uz Kaptol utemeljen kolegij za mlade svećenike, oni će imati važnu ulogu u formiranju tih svećenika-studenata.
2. Godišnja plaća svih kanonika mora biti jednaka.
3. Godišnja plaća ide samo onim kanonicima koje je izabrao njihov biskup u domovini.
4. Ako bi Kaptol iz bilo kojeg razloga prestao postojati, tada se glavnica zaklade vraća Strossmayerovim nasljednicima, đakovačko-bosanskim i srijemskim biskupima.
5. Ustanova treba biti pod zaštitom carskog dvora.

Tom je prigodom Strossmayer izradio i opširan elaborat od desetak stranica velikog formata u kojem moli Svetu Stolicu da dopusti proširenje vjekovne povlastice dalmatinskih i primorsko-istarskih biskupija te upotrebu staroslavenskog jezika u liturgiji i u ostalim hrvatskim biskupijama. Da bi se to moglo ostvariti, predložio je i plan odgoja mladog klera time da se osnuje sjemenište u Rimu ili u domovini u kojem bi se kandidati odgajali i školovali u tom duhu te da se u tu svrhu ponovno tiskaju liturgijske knjige na staroslavenskom jeziku.²⁷

Bilo je to u duhu pripreve tisućgodišnjih ćirilometodskih jubileja, koje će on vrlo svečano slaviti u domovini. I doista je nekoliko godina kasnije (1864.) Sveta Stolica odobrila tiskanje staroslavenskog misala. Strossmayer je to oduševljeno prihvatio, osigurao stručnjake za kritičku obradu dotadašnjeg misala i posao je krenuo. Bio je to mukotrpan posao i uz neplanirane brojne zapreke pothvat će biti završen tek 1893. godine izdanjem novog glagoljskog misala.

Sjemenište pod nazivom sv. Ćirila i Metoda – *Collegium Cirillo-Methodianum ad S. Hieronymum Illyricum* – Ćirilo-medodski kolegij pri sv. Jeronimu Ilirskom (ali su ga općenito nazivali Ilirski kolegij) otvoreno je 1863. uz Kaptol sv. Jeronima. Primilo je nekoliko pitomaca iz domovine, uglavnom iz Bosansko-đakovačke i srijemske biskupije.²⁸ Na žalost, sjemenište je bilo kratkoga vijeka.

²⁷ ASV, Arch. Congr. Conc., 1859., vol. 240, ff.524. – 547.

²⁸ Usp. KOVAČIĆ, S., *Hrvatski zavod u Rimu prije 1900.*, u Papinski Hrvatski zavod sv. Jeronima (1901. – 2001.), str. 17. – 98., ovdje 42. – 44.

Ni materijalno stanje zgrada nije bilo zadovoljavajuće, ali, što je bilo još teže, ni stvarno njegovo postojanje ni organizacija nisu bili sređeni, a ni sam kolegij nije bio među svim hrvatskim biskupima prihvaćen. K tome, u politički revolucionarnom Rimu bila su vrlo teška i nesigurna vremena koja su urodila ukidanjem Papinske države i ujedinjenjem Italije. Zavod je zatvoren 1871. godine.

Upornim zalaganjem biskupa Strossmayera bit će ponovno otvoren 1884., ali ni tada ne će imati veće sreće. Konačno, zalaganjem hrvatskih biskupa, a najviše biskupa Strossmayera i prvog sarajevskog nadbiskupa Josipa Stadlera, papa Lav XIII. otvorit će Zavod sv. Jeronima *pro croatica gente*. No zbog tog naziva nastat će teška borba europskih razmjera te će on biti promijenjen. Zavod će ostati, ali pod imenom *Collegium Sti. Hieronymi Illyricorum*.

Preteča ekumenskog pokreta

Od mladosti je bio zauzet i zanesen idejom jedinstva kršćana. Zato je i njegovo pastoralno djelovanje u biskupiji gdje su katolici i pravoslavni vjekovima živjeli gotovo u podjednakom broju, moralo dobiti to obilježje. Ćirilometodska duhovna baština, u izvornom obliku sačuvana jedino u Hrvata, bila je Strossmayeru temelj za očuvanje i izgradnju hrvatskog, slavenskog, kršćanskog i europskog identiteta u odnosu na ostale europske narode. Europska kultura nije samo grčko-rimsko-germanska nego i grčko-rimsko-slavenska. U njoj je našao put za izgradnju jedinstva Katoličke crkve s pravoslavnim slavenskim crkvama. Posjedovao je posebni senzibilitet za jedinstvo i njime je bio zaokupljen već od studentskih godina. U Đakovu, u Pešti – gdje se našao u krugu slavenskih studenata, napose iz Slovačke – zatim u Beču, kad se sprijateljio s češkim studentima, počeo se zanositi idejama sv. braće Ćirila i Metoda. U tim idejama on vidi preporodnu moć za sve Slavene, bogatstvo koje ih može okupiti i učiniti ravnopravnima s europskom zajednicom naroda, ali i ravnopravnima u Crkvi, i to u jednoj Crkvi na čelu s rimskim biskupom, Papom. Te ideje Svete Braće sadržavaju slavenski identitet, kršćansku vjeru i zajedništvo s Rimom. One znače biti jedno, ali biti različiti. Pravoslavne crkve i Katolička crkva sestrinske su crkve. Za razdor smo odgovorni i jedni i drugi. Te su vizije vrlo blizu današnjim idejama ekumenizma, zato ga mnogi nazivaju i smatraju pretečom današnjeg ekumenskog pokreta.

Kao pastir svojih biskupija često je o sv. Ćirilu i Metodu propovijedao, tumačio njihovo djelo i ideju, stavljao ih za uzor. Napose za uzor skladnog i zajedničkog života s pravoslavnicima s kojima živimo.²⁹

²⁹ Usp. *Dokumenti o sv. Ćirilu i Metodu*, Zagreb, 1985., str. 140.

Uporno je radio na tome da u Hrvatskoj oživi svijest i ljubav za tu dragocjenu baštinu. Iskoristio je tisućgodišnje jubileje Svete Braće: 1863. dolazak među panonske Slavene, 1867. posjet Rimu sv. Ćirila i Metoda te odobrenje staroslavenske misije i liturgije od pape Ivana VIII., 1885. godišnjicu smrti sv. Metoda... Toj je ideji posvetio i svoju katedralu u Đakovu. Na posvetnoj je ploči posvetno slovo: "Slavi Božjoj, Jedinstvu Crkava, Slogi i ljubavi naroda svoga". U Katedrali je posvetio apostolima Slavena jedan oltar s kipovima svetaca. Ljudevit Seitz, po želji Strossmayera, ukomponirao ih je u fresku s prizorom *Isusa skidaju s križa*, koji prikazuje početke hrvatske kršćanske povijesti. Rudolf Valdec stavlja ih, po Strossmayerovoj želji izraženoj u oporuci, na njegov nadgrobni spomenik.

Prigodom pojedinih ćirilometodskih jubileja biskup je objavljivao pastirska pisma posvećena Svetoj Braći u kojima živo opisuje njihov lik i uvijek ih stavlja kao uzore kršćanskog i skladnog suživota.

Veliki Strossmayerov doprinos za ćirilometodsku duhovnu baštinu jest i enciklika pape Lava XIII. *Grande munus* objavljena 1880. godine. U njoj "Papa Slavena", kako su ga nazivali, uvrštava apostole Slavena u kalendar opće Crkve. A upravo ta enciklika djelo je biskupa Strossmayera i dr. Franje Račkog.³⁰

Završit ću riječima biografa biskupa Strossmayera, povjesnika Milka Cepelića: "On je u atar slavenske riječi u bogoslužju tokom dugih godina napisao ne mnogobrojne promemorije nego cijele fascikule, koje će budućnost imati prilike proučavati... te će braća naša na sjeveru, na zapadu i na jugu, osobito ona po Istri i Dalmaciji moći obaznati da su u Strossmayeru doista imala Ćirila i Metoda, da im svetinje jezika u službi Boga od njega nitko bolje i ustrajnije nije branio... I da Strossmayer nije Slavenstvu ništa drugo učinio, nego samo što se je toliko starao, da u najpogibelnijim i najnasilnijim časovima obrani, pače i uspostavi staroslavensku liturgiju, obvezao bi ga na vječitu zahvalnost."³¹

Zaključak

Ne samo od prvog dana svoje biskupske službe, nego već kao student za vrijeme svog školovanja i odrastanja, biskup Strossmayer bio je čovjek velikih vizija i planova, a kad je postao biskupom, odmah je te ideje počeo provoditi

³⁰ Usp. npr. *Biskup J. J. Strossmayer i ćirilometodsko glagoljska baština*, u *Diacovensia*, II. (1994.) 1, str. 292. – 293.

³¹ CEPELIĆ, M., *Biskup Josip Juraj Strossmayer prema časti slavenskih apostola sv. Ćirila i Metoda*, u *Narodni blagdan sv. Ćirila i Metoda*, Osijek, 1920., str. 7.

u život i tako obnavljati i mijenjati povjerenu mu biskupiju, svoju domovinu Hrvatsku, pa i slavenski svijet.

Kad je početkom 1860-ih godina postao veliki župan virovitički, on je već duboko ušao u politički i kulturni život ne samo Slavonije i Hrvatske nego je prisutan i među Slavenima, upoznaje Europu, a prisutan je i u Rimu, središtu katolicizma. On je već ugledna crkvena osoba.

Već tada nastupa kao poznata i priznata osoba, kako u Hrvatskoj tako i u slavenskom svijetu, u Katoličkoj crkvi, pa i u Europi. Ne možemo ga ograničiti i zatvoriti samo u njegovu službu velikog župana. Moramo ga upoznati mnogo šire, napose njegovo značenje na crkvenom području, da bismo mogli vidjeti stvarnu njegovu veličinu.

JOSIP JURAJ STROSSMAYER A SHEPHERD OF SOULS IN HIS DIOCESE

Summary

In this paper I would like to give a survey of the Strossmayer pastoral acitivity in the first years of his service as bishop i.e. in the time that preceded and immediately followed his political activity as the great district prefect. It was his magnificent speech in public in 1850 during the Chancery take-over, in 1851 his appointment to an apostolic administrator of the Catholic Church in Serbia, the acceptance of his joining the Croatian church province led by the Zagreb archdiocese, the first efforts on a pastoral field in the diocese, bringing the first nuns in the diocese, educational and study reform in the seminary. The opening of the St. Bonaventure convent school for education of young Bosnian Franciscans in 1854 and his first canon visit ad limina to the Pope Pio IX in 1859 and the beginning of such achievement to rescue the Croatian national chapter in Rome and finally as an important part of his pastoral activity, his engagement for the unity of Christians.

Key words : pastoral service, a new image of priest, church unity, of Saints Cyril and Methodius legacy, Maria's spirituality